

Liv&Død-prisen 2021

(tale ved prismodtageren)

I bogen Peter Plys er der en scene, hvor den geskæftige Ninka Ninus er braset ind i Æseldyret, og har sagt HOV! og straks er løbet videre. Så siger Æseldyret: ”Man omgås da!”

Ja, vi omgås. Og det er interessant, at ordet ’etik’ oprindeligt betyder skik og brug, og hvordan vi sædvanligvis og ordentligvis omgås.

Etik har nemlig med forholdet mellem mennesker at gøre og handler om, hvordan vi opfører os over for hinanden og lever *med* hinanden. Det er et relationsbegreb. Eller som Umberto Eco har sagt det: ”Etik begynder, når den anden kommer ind på scenen.”

Etisk - det er altså ikke noget man bare er alene.

Benny Andersen siger i digtet godhed:

Jeg har altid prøvet at være god
det er meget krævende

...

men ved daglig øvelse
er jeg nu nået op på en time
hvis jeg ikke bliver forstyrret
jeg sidder helt alene
med uret foran mig
breder armene ud gang på gang
der er ikke spor i vejen
jeg er egentlig bedst
når jeg er alene

Den etiske fordring er, at vi har hinandens liv i vores hånd – nogle gange nærmest det hele, som når vi står med et spædbarn i armene, men i alle fald altid noget af det. Og Løgstrup minder os om fordringens givethed; den er der uanset, om vi vil det eller ej. Den er givet i mødet med medmennesket.

Her er det, at det moderne menneske tænker: Jeg er da selvberørende. Jeg tager jo selv mine egne beslutninger. Hvem skulle ellers tage dem? Jeg har min frihed. Det er mig, der vælger.

Lyt til sproget. Prøv at lægge mærke til, hvor tit vi siger, at vi har valgt eller at vi vælger, selv om ordet sagtens kan undværes. I aften skal vi ikke bare have kylling, nej, i aften har vi valgt at spise kylling. I år har vi valgt at blive i Danmark i ferien. Vi siger ikke bare: ”I år bliver vi i Danmark.” En lille forskel, men vi holder af at lade som om eller bilde os selv ind, at det er os, som vælger. Som om det, der sker i vores liv bare er resultat af vore valg og beslutninger.

I LGBT+-debatten kan man høre en tv-vært sige: "Hver dag, når vi vågner, skal vi vælge, hvem vi vil være ...".

Forleden blev en ny bog om Kirkegaard omtalt i avisen. Første sætning i bogen blev citeret: "Fortæl Gud en vittighed. Fortæl om dine planer!"

Det er en slags illusion, at vi skylder os selv magten og æren for at være til. Han er en *self made man* hørte jeg Dirch Passer sige engang, og han tilføjede: "Hvilket unægtelig fritager Vorherre for et vist ansvar!"

Men vi er alle fanget i tidens opfattelse af, at vi er vore egne herrer, at liv og død ligger i vores egne hænder. At vi vælger, hvem og hvad vi vil være. Jeg vil vælge at være glad siger vi ... med fortvivlelse i stemmen. For vi kan ikke vælge det. Jeg vælger at være elsket, tænker vi måske ... i håbløs længsel, for det er ikke vores eget valg.

Da jeg i sin tid blev gift med Lene, sagde min ven Mogens: "Du har været heldig i din kones valg af mand!"

I vor selvbestemmelsesrets-begejstrede tid er det værd at minde om, at vi alle er en del af et fællesskab. Afhængighed er et almenmenneskeligt vilkår. Selve det at være menneske *er* at være afhængig. At lide af alvorlig sygdom er at *erfare* en ekstrem afhængighed af andre, og det etiske ansvar bliver derfor større, jo svagere og mere hjælpeløs den anden er. Det vælger vi ikke selv.

Omsorg er svaret på andres sårbarhed. Tænk på et spædbarn, som alene overlever takket være andres omsorg.

Omsorg er understøttelse af liv. Og omsorg er ikke formynderi. Omsorg er ikke bevidstløs paternalisme. Omsorg gives i samtidig respekt for individets autonomi. Vi skal tage ansvaret *for* vort medmenneske samtidig med, at vi ikke skal tage ansvaret *fra* vort medmenneske.

Modstanden mod at erkende afhængighed kan komme til at betyde, at den, som har brug for omsorg, ikke oplever sin situation som almenmenneskelig, men som uværdig! Man kan spørge på en anden måde: Er et menneskes værdighed betinget eller ubetinget?

Alligevel opfatter vi konstant os selv som selvberoende, selv-vælgende, selv-styrende, det vil sige autonome mennesker og reagerer negativt ved at blive mindet om vores afhængighed.

Og hvis så hjælperen – det kunne være lægen – har den grundopfattelse, at han eller hun er et uafhængigt, frit vælgende individ, vil han eller hun også helst vil se sig selv som uafhængig af andres omsorg. Og hjælperen vil muligvis

overføre dette negative syn på omsorgens plads til situationer, hvor andre er trængte.

Altså, hvis selvbestemmelse også kaldet autonomi er idealet for hjælperen, må det ligefrem forventes, at åbenhed over for andres behov for omsorg er skadelidende.

For den hjælper, som ikke vil mærke – eller lade sig mærke med – sin egen sorg eller sårbarhed, vil vanskeligt kunne trøste og hjælpe en sørgende eller trængende. De rum, vi lukker hos os selv, vil vi ikke så let kunne gå ind i hos andre.

 Aktiv dødshjælp indføres i stigende omfang i den vestlige verden og begrundes overalt med autonomi. Tidens fortvivlede illusion om selvbestemmelse i alle alvorlige situationer.

Men ønsket om at dø, er ikke nødvendigvis et autonomt udsagn eller valg, selv om ordene kommer ud af patientens mund. Det kan være et spørgsmål til omgivelserne.

Det, som formuleres som et ønske, kan i virkeligheden være et spørgsmål, som lyder: "Er jeg værd at beholde – lidende og sølle og besværlig som jeg er?" og hvis det behjertede svar på dette spørgsmål er, at denne trængte og afhængige person kan få dødshjælp, bekræftes patienten: "Jeg *er* altså ikke værd at beholde!"

Derfor skal vi holde os på livets side ... det er lidt højtideligt sagt, men det er godt både for patienten og behandleren.

Nu skal aktiv dødshjælp vedtages fx i New Zealand, fordi der i fjor har været en folkeafstemning om spørgsmålet. De nuancer, jeg har beskrevet kommer slet ikke med, når komplicerede spørgsmål forenkles til et ja eller et nej. Brexit burde have advaret mod folkeafstemninger om store spørgsmål.

Men det frie valgs rækkevidde er en stor illusions-sejlads, som meningsdannere, politikere osv. indskiber sig på i disse år.

 Liv & Død hedder foreningen her. Den rummer det hele, for vi er alle spændt ud mellem de modsætninger. Det gælder overalt. "Sorrige og glæde, de vandrer til hobe, lykke, ulykke, de gange på rad." Vi glæder os over lyset, fordi vi kender mørket.

Og vi har altid modsætningerne med os, som Ingemann siger: "Tit er jeg glad, men vil dog gerne græde." Alle versene i hans sang rummer modsætningerne; de er der hele tiden: "... Tit er jeg sorrigfuld og må dog le, ..."

I sidste vers rimer Ingeman ligefrem 'glæde' på 'græde', og her kommer vi så også tilbage til etikens grundelement, afhængigheden af andre, det relationelle, fællesskabet med medmennesket. For sidste vers lyder:

”O du, som ene dele kan min glæde!
Du ved hvis barm jeg turde frit udgræde!
O, hvis du kendte, hvis du elsked mig,
jeg kunne være, som jeg er – hos dig.”

Vi er grundigt og sært uforberedte på sorgerne. Men også på glæderne.

At skulle modtage jeres pris var så uventet og overraskende for mig, men måske også netop derfor en ekstra stor glæde. Tak!